

NACRTAK

Poticanje izvrsnosti i društvena osjetljivost neodvojivi su zahtjevi obrazovanja budućih glazbenika na muzičkim akademijama. Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu posljednjih nekoliko godina pokazuje naznake društvene angažiranosti u svojim umjetničko-znanstvenim projektima i *community music* aktivnostima. U radu je prikazano kvalitativno istraživanje provedeno na početku ak. god. 2018./2019. u kojem se ispituje vide li studenti glazbe, aktivno uključeni u navedene programe, svoju buduću profesiju u kontekstu zalaganja u zajednici i priprema li ih njihovo školovanje učinkovito za tu ulogu. Istraživanje propituje perspektivu sadašnjeg i budućeg razvoja društveno angažiranih aktivnosti na akademiji s ciljem osvještavanja na koji način postojeći primjeri iz prakse Akademije pridonose razvoju kompetencija studenata kao aktivnih i odgovornih građana, kao i civilnoj misiji akademije.

Ključne riječi: civilna misija akademije, *community music*, učenje zalaganjem u zajednici, visokoškolsko glazbeno obrazovanje

UVOD

Visokoškolsko glazbeno obrazovanje u suvremenom društvu suočeno je s potrebom pripreme glazbenih pedagoga za izazove koje im donosi buduća profesija, poput fleksibilnosti u smislu djelovanja u različitim društvenim i kulturnim okruženjima koja se stalno mijenjaju, potrebe za interdisciplinarnim povezivanjem sadržaja te suradničkim učenjem i poučavanjem.¹ Zato proces razvoja profesionalnog identiteta glazbenih pedagoga implicira povezivanje stručno-glazbenih i pedagoških znanja sa znanjima o društvu u kojem živimo. Ovakvim pristupom kojim studenti i sveučilišni nastavnici u nastavi, umjetničkom i pedagoškom radu, istraživanju i različitim aktivnostima u zajednici pridonose razvoju civilnog društva i unapređenju kvalitete života u zajednici, stvara se temelj proširenja društvene uloge sveučilišta na njegovu civilnu misiju.² Interdisciplinarnim pristupom radu na kolegijima i u izvannastavnim aktivnostima u zajednici,

---

1 Gaunt; Westerlund 2013.

2 Čulum; Ledić 2010.

studenti i nastavnici razvijaju vlastiti identitet kao umjetnici-građani.³ Korist od interdisciplinarnog pristupa nastavi očituje se prvenstveno u svestranijem i cjelovitijem razvoju i studenata i nastavnika.⁴

U radu će se dati kratki pregled relevantne literature iz navedenog područja i predstaviti primjeri iz prakse Muzičke akademije u Zagrebu uz promišljanja i iskustva uključenih studenata koja će se ispitati kvalitativnim metodološkim postupcima. Time će se utvrditi perspektiva i pozicija društvene angažiranosti u postojećoj djelatnosti Akademije te dati smjernice za budući rad.

TEORIJSKI OKVIR

Nova paradigma visokoškolskog obrazovanja budućih akademskih glazbenika⁵ kao odgovornih građana sa širokim spektrom djelovanja u zajednici podrazumijeva shvaćanje profesionalnog identiteta glazbenika kao multidimenzionalnog koncepta koji objedinjuje nekoliko uloga: glazbenika-izvođača, organizatora, pedagoga, facilitatora, refleksivnog praktičara, zagovaratelja i suradnika.⁶ Time se daje smjernica muzičkim akademijama za odgoj budućih glazbenika u smjeru učenja zalaganjem u zajednici, koje se kvalitetno može ostvariti organizacijom *community music*⁷ aktivnosti. Zahtjev za obrazovanjem budućih stručnjaka kao odgovornih profesionalaca-građana⁸ prepoznat je i u smjernicama za visokoškolsko umjetničko obrazovanje,⁹ čime se implicira i postojanje treće, civilne misije muzičkih akademija, kao institucija koje prestaju biti same sebi svrhom i otvaraju se široj zajednici.

Potreba za promjenom pedagoško-metodičke paradigme umjetničkog odgoja i obrazovanja u suvremenom društvu u organizaciju aktivnosti dostupnih široj zajednici,¹⁰ mijenja i obrazovanje budućih glazbenika na muzičkim akademijama u smjeru *učenja zalaganjem u zajednici*. Riječ je o modelu iskustvenog učenja

---

3 Schmidt-Campbell; Martin 2006; Elliott 2015; Elliott et al. 2016.

4 Revell Barrett 2016.

5 Napomena: U tekstu će se, zbog preglednosti, pojam glazbenik (student glazbe) koristiti za osobe obaju spolova i odnosit će se na glazbenike svih profila koji svoje obrazovanje stječu na muzičkim akademijama u Republici Hrvatskoj. Riječ je o glazbenicima-instrumentalistima, dirigentima, glazbenim pedagogima, muzikolozima i glazbenim teoretičarima. Analogno tome, u metodološkom dijelu teksta koristit će se pojam ispitanik/student za osobe obaju spolova, kako se ne bi otkrio identitet ispitanih osoba, s obzirom na to da je riječ o malom, specifičnom i probranom uzorku.

6 Hildén et al. 2010.

7 Napomena: U radu se koristi engleski naziv *community music*, a ne hrvatski prijevod (koji službeno i ne postoji u terminologiji) jer je riječ o novom području u glazbenoj pedagogiji koje svoj prijevod još nije dobilo ni u drugim jezicima. Primjerice, njemački i talijanski stručnjaci u radovima ostavljaju engleski naziv čineći tako engleski termin prepoznatljivim u internacionalnom kontekstu.

8 UNESCO 1998.

9 UNESCO 2006, 2010.

10 *Ibid.*

koji podrazumijeva suradnju između fakulteta i zajednice te zajednički rad na rješavanju potreba društva u sadržajima u samom kurikulumu i/ili izvannastavnim aktivnostima.¹¹ Takav način učenja vodi prema razvoju civilne misije muzičke akademije jer studenti i nastavnici zalaganjem u zajednici pridonose unapređenju razvoja kvalitete života transformativnim i osnažujućim stručno-istraživačko-pedagoškim radom. Aktivno i svrhovito uključivanje studenata i njihovih nastavnika u zajednicu potiče usvajanje ishoda učenja koji su propisani sadržajem kolegija, a model učenja zalaganjem u zajednici utječe i na razvoj kompetencija za kritičko razumijevanje potreba i problema zajednice, kao i za aktivno civilno zalaganje u toj zajednici u kojoj će sadašnji studenti u budućnosti profesionalno djelovati.¹² U tom se smislu model učenja zalaganjem u zajednici razlikuje od volontiranja, iako oba pojma kao osnovu imaju aktivno zalaganje u zajednici, ali prvi pojam naglašava osobni i profesionalni razvoj studenata i nastavnika. Stoga postoji određena ravnoteža konteksta nastavnog programa, zajednice te učenja studenata i nastavnika.¹³

Koncept društveno odgovornog sveučilišta jedna je od važnih tema u suvremenoj visokoškolskoj pedagogiji. Iako se u literaturi tek mapiraju primjeri dobre prakse uglavnom inozemnih sveučilišta, ozbiljnija istraživanja tek su u svojem začetku, a jasno je da se u sve nestabilnijem svijetu dosadašnje paradigme djelovanja sveučilišta svakako moraju mijenjati. Zasad je poznato da modela razvoja aktivnosti koje pridonose razvoju društvene odgovornosti sveučilišta ima onoliko koliko ima samih fakulteta, kao i to da u literaturi još uvijek postoji konceptualno i terminološko nesuglasje oko pristupa i načina provođenja takvih aktivnosti.¹⁴ Ipak, doprinos sveučilišta razvoju građanske pismenosti studenata i djelatnika može se podijeliti na dva osnovna modela: formalni i neformalni/informalni.¹⁵ Dok se neformalni/informalni model odnosi na individualnu odluku studenata o uključivanju u izvannastavne aktivnosti na sveučilištu i u lokalnoj zajednici (kao jedan oblik podrške u razvoju kompetencija za tržište rada), formalni pristup odnosi se na institucionalizaciju civilne misije sveučilišta, kao spoj teorije, istraživanja i prakse. „Koncept civilne misije sveučilišta artikulira sustav vrijednosti, načela i principa koji usmjerava temeljne djelatnosti sveučilišta te različite aktivnosti zalaganja sveučilišnih nastavnika i studenata u zajednici, koje vode k obrazovanju društveno odgovornih i aktivnih građana, razvoju civilnog društva, demokracije i unapređenju kvalitete života u zajednici uopće.”¹⁶ Ispreplitanje istraživanja i poučavanja dobro osmišljenim i zaokruženim projektima fakulteta ostvaruju se proaktivnošću studenata i njihovih nastavnika, ali i vodstva fakulteta, što u konačnici vodi osnaživanju kulture akademije kao obrazovne institucije i zajednice u kojoj ona djeluje. Takvo se kreiranje prostora za kritički dijalog i

11 Čulum; Ledić 2010.

12 *Ibid.*

13 *Ibid.*

14 Baketa; Čulum 2015.

15 *Ibid.*

16 Čulum; Ledić 2011: 53.

visokoškolsko obrazovanje utemeljeno na kombinaciji konstantnog istraživanja te iskustvenog i suradničkog učenja u literaturi engleskog govornog područja naziva *connected curriculum*.¹⁷

Izazovi s kojima se akademije kao institucije susreću u nastojanju da konstantno promišljaju i usavršavaju vlastitu djelatnost s ciljem reartikuliranja kapaciteta za dobrobit društva (eng. *reflective conservatoires*) odnose se na: 1) redefiniranje glazbene izvrsnosti; 2) poticanje kvalitetnih istraživanja; 3) obrazovanje ne samo budućih glazbenika nego i buduće publike i 4) prenošenje kurikuluma koji je povezan sa zajednicom i društvom općenito (eng. *a curriculum of giving*).¹⁸ Iako takvi zahtjevi uglavnom ostaju neprepoznati kod onih akademija koje su još uvijek usmjerene na poučavanje isključivo zapadnoeuropske klasične glazbe na tradicionalan način (koji uključuje elitizam i fokus isključivo na uvježbavanju tehnike sviranja/pjevanja), u svijetu postoje i brojni primjeri akademija koje su redefinirale svoje vrijednosti i krenule djelovati u smjeru zalaganja u zajednici. Jedan od primjera je i vodeća svjetska akademija Juilliard (SAD), koja obrazuje buduće glazbene profesionalce vodeći se tvrdnjom da u njihovu obrazovanju „ne bi trebala postojati linija razdvajanja između umjetničke izvrsnosti i društvene osviještenosti”.¹⁹ Primjeri dobre prakse pokazuju različite načine implementiranja i ostvarivanja civilne misije pa tako neke uvode posebne kolegije (npr. *community music*),²⁰ proširuju pedagošku i koncertnu praksu na zatvore, dječje domove, klinike, izbjegličke kampove i slično, jačaju suradnju između svih sudionika glazbene odgojno-obrazovne vertikale u (g)lokalnom²¹ kontekstu, organiziraju edukativne programe u suradnji s koncertnim dvoranama i udrugama, otvaraju se prema građanstvu (s posebnim naglaskom na ranjive skupine u društvu) te provode istraživanja potreba zajednice.

Promatrajući širenje uloge glazbenika u zajednici, dolazimo i do pojma *community music*. *Community* glazbenici kreiraju prostor i uvjete za inkluzivno i participativno bavljenje glazbom utemeljeno na shvaćanju da je ono fundamentalni aspekt čovjekova života, a time i važan dio ljudske kulture i društva općenito. Prema Koopmanu, obilježja *community music* aktivnosti su suradničko aktivno muziciranje, razvoj zajednice i osobni razvoj.²² Pojam

17 Fung 2017.

18 Tregear et al. 2016.

19 Usp. Polisi 2016.

20 Napomena: Od ak. god. 2019./2020. na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu počinje se izvoditi dvosemestralan obvezan kolegij Glazbeno-pedagoške teme u suvremenom društvu koji po svrsi i sadržaju odgovara teorijskim konceptima koji se ovdje navode jer mu je cilj da studenti po njegovu završetku razumiju i poznaju različite mogućnosti vlastitog profesionalnog djelovanja u zajednici (podatak preuzet iz elaborata navedenog kolegija iz 2019. u vlasništvu Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu).

21 Pojam glocalizacija (eng. *glocalization*) koristi se za opis dijalektičkog odnosa lokalnog i globalnog, odnosno shvaćanja da svaka globalna promjena počinje lokalnom akcijom. (Vidi Sklad et al. 2016)

22 Koopman 2007.

je, u zasad isključivo stranoj literaturi, opisan kao otvoren, fluidan proces koji obuhvaća mnoge različite glazbene prakse participativnog stila te naglašava važnost promjene konteksta glazbenikova djelovanja.²³ U svojoj osnovi te aktivnosti uključuju pojam *musicizing*,²⁴ odnosno shvaćanje pojma glazbe kao glagola (eng. *to music*) koje označava sudjelovanje u bilo kojem vidu glazbene izvedbe, bilo u samoj izvedbi, bilo aktivnim slušanjem, vježbanjem, plesom ili skladanjem. Gledano iz perspektive kritičke pedagogije, upravo je takav glazbeni izraz krucijalan za osnaživanje, emancipaciju, jačanje kulturnog kapitala, ali i za transformativno iskustvo kako korisnika, tako i samih glazbenika.²⁵ Fleksibilnost formata *community music* aktivnosti omogućava glazbenicima kreiranje brojnih aktivnosti u kojima mogu spojiti formalni i neformalni (pedagoški) kontekst odlazeći u prostore u zajednici koji nisu 'tipični' za održavanje koncerata (primjerice bolnice, zatvori, knjižnice i slično) i obraćajući se ranjivim skupinama u društvu. Fleksibilnost se očituje i u izboru vrsta glazbe, s obzirom na to da su te aktivnosti uglavnom vezane uz popularnu ili tradicijsku glazbu (rjeđe klasičnu). Stvaranje ugodnog i gostoljubivog okruženja, koje poziva na druženje i otvaranje prema glazbi, krucijalno je za stvaranje značajnih veza među ljudima u zajednici, što postaje transformativno iskustvo za sve sudionike.²⁶

ISTRAŽIVANJE NA MUZIČKOJ AKADEMIJI SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu²⁷ akademija je s najdužom tradicijom u Hrvatskoj (od prve polovice 19. stoljeća). Organizirana u osam odsjeka, studentima nudi studije teorije glazbe i kompozicije, dirigiranja, pjevanja, instrumenata, muzikologije i glazbene pedagogije. Na službenoj mrežnoj stranici opisana je kao najveća i najstarija akademija u zemlji koja broji gotovo 600 studenata, i koja „stvara umjetničku i intelektualnu elitu mladih glazbenika koja će svojim javnim djelovanjem utjecati na razvoj kulture i umjetnosti za dobrobit cijele društvene zajednice”.²⁸ Iako se u viziji i misiji Akademije spominje riječ „elita” u kombinaciji s „dobrobiti cijele društvene zajednice”, što implicira shvaćanje akademije i društva kao dva odvojena entiteta, u radu će se pokazati kako se način razmišljanja studenata i institucije ipak pomiče u smjeru otvaranja prema zajednici.

23 Higgins 2012; Elliott 1995; Silverman 2005.

24 Small 1998.

25 Hess 2019.

26 Higgins 2012a, 2012b.

27 Napomena: U daljnjem tekstu će se, zbog duljine izraza, za Muzičku akademiju Sveučilišta u Zagrebu uglavnom koristiti samo izraz Akademija.

28 Službena mrežna stranica Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu. (<http://www.muza.unizg.hr/o-muzickoj-akademiji/>, pristup 22. 11. 2019.).

Određeni iskorak prema zajednici Akademija je učinila provođenjem umjetničko-znanstvenih projekata, od kojih će se ovdje i u analizi podataka spomenuti „Religiofonija” (ak. god. 2015./2016.) i „Glazba sfera – Musica mundana” (ak. god. 2017./2018.).²⁹ Oba su se projekta temeljila na koncertnim izvedbama glazbenih djela u sklopu kojih se ostvarila interdisciplinarna suradnja s Akademijom dramskih umjetnosti, Akademijom likovnih umjetnosti, Arhitektonskim fakultetom (Studijem dizajna) te Tehničkim veleučilištem u Zagrebu (za projekt „Musica mundana”). Projekt „Religiofonija” obuhvaćao je izvođenje istoimenog djela, oratorija ili suite za soliste, zbor i orkestar skladatelja Josipa Štolcera Slavenskog, kao i njegova djela *Chaos* za orgulje i orkestar. S obzirom na to da su u djelu *Religiofonija* predstavljene religije svijeta i da su se na koncertu čitali tekstovi iz svetih knjiga te prikazivale animacije religioznih simbola, Akademija je u tjednu prije izvedbe organizirala ciklus od osam besplatnih predavanja kao pripremu za koncertne izvedbe. Predavanja na temu kulture, kaosa, umjetnosti i čovjeka te uloge glazbe u liturgiji, studentima i djelatnicima Akademije i svim zainteresiranim građanima držali su predavači s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Katoličkog bogoslovnog fakulteta, Srpske pravoslavne crkve, Židovske vjerske zajednice „Bet Israel”, Budističkog društva „Shechen”, Islamske zajednice u Hrvatskoj te Multimedijalnog instituta Zagreb. „Glazba sfera – Musica mundana” kao središnji je događaj imala izvedbu Holstovih *Planeta*, op. 32 i Sibeliusove *Himne Zemlji*, op. 95 koje su izveli mješoviti zbor, solisti i simfonijski orkestar Akademije. Projekt je ostvaren u suradnji sa Zvezdarnicom Zagreb i Hrvatskim astronomskim društvom, a ciklus besplatnih predavanja o Sunčevu sustavu, oceanima, ekofeminizmu, aktivizmu i medicinskoj snazi prirode i zvuka, održali su stručnjaci iz Hrvatskog astronomskog društva, s Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, s Instituta za etnologiju i folkloristiku te Universität für Musik und darstellende Kunst iz Graza.

Jedan od programski možda najvećih iskoraka Akademije je ansambl „Harmonija disonance”, izrastao iz istoimenog projekta započetog na Akademiji krajem 2016. godine, a zamišljenog kao „mjesto susreta studenata Muzičke akademije i vrsnih pjevača tradicijske glazbe. Vođen idejom premošćivanja procijepa između svjetova akademskih i tradicijskih glazbenika, umjetničke i tradicijske glazbe, on je prije svega otvorio prostor zajedničkog učenja, iskušavanja i stvaranja glazbe. Povrh toga, to je i važan korak prema afirmaciji tradicijske glazbe u sustavu akademskog obrazovanja glazbenika i (etno)muzikologa, ali i nedvosmislen odgovor na pitanje jesu li najstariji slojevi tradicijske glazbe uopće relevantni i inspirativni za najmlađu generaciju glazbenika obrazovanih u sustavu zapadnoeuropske umjetničke glazbe.”³⁰ Od samog početka u osnivanje i rad Ansambla bili su uključeni etnomuzikologinja dr. sc. Mojca Piškor, docentica za etnomuzikološke kolegije na Muzičkoj akademiji u Zagrebu te dr. sc. Joško

29 Cikojević 2019.

30 *** 2017: 6.

Čaleta s Instituta za etnologiju i folkloristiku, kao umjetnički voditelj Ansambla. Ansambl je u samo tri godine snimio i prvi nosač zvuka pod naslovom *Harmony of Dissonance: Traces of Croatian Traditional Singing*³¹ u produkciji izdavačke kuće „Navona Records” iz SAD-a, na kojem je snimka koncerta iz Koncertne dvorane Vatroslava Lisinskog³² od 4. studenoga 2017. godine, kada je ansambl nastupio s Jazz orkestrom Muzičke akademije. Članice ansambla su u ak. god. 2016./2017. nagrađene Rektorovom nagradom. Od ak. god. 2019./2020. profesor Čaleta na Akademiji izvodi i kolegij Ansambl tradicijske glazbe koji je nastao iz same ideje ovog ansambla, a bavi se istraživanjem i izvođenjem različitih stilova tradicijskog pjevanja s dalmatinske obale, otoka i iz dalmatinskog zaleđa. U samo tri godine postojanja ansambl „Harmonija disonance” je umjetničko-istraživačkim radom u susretu s pjevačima tradicijske glazbe na terenu napravio veliki iskorak institucije prema inkluziji različitih glazbi u visokoškolski kurikulum, s obzirom na dosadašnju orijentaciju isključivo na izvođenje zapadnoeuropske klasične glazbe.

Osim koncertnih ciklusa Akademije i navedenih umjetničko-znanstvenih projekata, od 2016. godine na fakultetu se pokreće nekoliko manjih programa koji, u odnosu na prethodno opisane projekte, uključuju znatno manji broj ljudi u organizaciji i izvedbi, ali počivaju na entuzijastičnom angažmanu pojedinih studenata i nastavnika. Ti se programi obraćaju onim skupinama u društvu kojima koncerti u KDVL-u i predavanja na Akademiji nisu dostupni iz različitih razloga. Manji programi, koji po svojem opisu i djelovanju pripadaju *community music* aktivnostima, obraćaju se ranjivim skupinama u društvu. „Muzike u klinike” je „zajednička inicijativa studenata Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu i liječnika Klinike za tumore Kliničkog bolničkog centra Sestre milosrdnice, vođena idejom mogućnosti transformiranja bolničkih prostora uživo izvođenom glazbom. Ostvaruje se u kratkim koncertima glazbenika u (otvorenim i zatvorenim) prostorima Klinike u ranim poslijepodnevnim satima, na kojima se u istoj ulozi (ulozi publike) privremeno sjedinjuju pacijenti, liječnici, osoblje i posjetitelji Klinike. Za jedne, to je prilika za muziciranje u nekom drugom i drukčijem okruženju, za druge mjesto predaha, za treće mogućnost drukčije osjetilne i emotivne percepcije bolničkog prostora.”³³ Osim studenata, u pokretanje i organizaciju programa je od nastavnika s Akademije bila uključena docentica Mojsa Piškor.

Posljednja inicijativa koja će se navesti u ovome radu je interdisciplinarnog karaktera. Riječ je o „Notama ljubavi”, *community music* programu koji je nastao

31 Prvi broj s tog CD-a dostupan je na poveznici https://www.youtube.com/watch?v=tYSC5yRy8Ss&list=OLAK5uy_lhpkilDUtaFSVQyAB_fPJ7CkonPlkxwQ, pristup 15. 9. 2019.

32 Napomena: U daljnjem tekstu koristit će se kratica KDVL ili „Lisinski” (kod izjava ispitanika).

33 https://www.facebook.com/pg/muzikeuklinike/about/?ref=page_internal, pristup 13. 8. 2019.

suradnjom udruge Smiješak za sve i studenata Muzičke akademije u Zagrebu. Za razliku od inicijative „Muzike u klinike”, koja okuplja uglavnom studente izvođačkih smjerova, u „Notama ljubavi” sudjeluju studenti svih studijskih smjerova. Program je pokrenut na Odsjeku za glazbenu pedagogiju sa željom da studenti dobiju priliku učiti zalaganjem u zajednici u glazbeno-pedagoškom radu s ranjivim skupinama u društvu (primarno slijepom i slabovidnom djecom), što nije moguće dobiti u redovnom kurikulumu studija. Format interdisciplinarnih radionica koje spajaju književnost i glazbu tako da se u prostoru izvode ozvučene priče kao osnova za kasnije glazbeno-pedagoške aktivnosti, u dvije je godine postojanja doživio dvadesetak izvedbi. Nakon samo osam mjeseci postojanja program je prepoznat kao kvalitetan i Akademija je 2018. godine dobila Rektorovu nagradu za društveno koristan rad u akademskoj i široj zajednici. Inicijativa je predstavljena na nekoliko muzičkih akademija u regiji, a o njoj su napisana i dva rada – jedan stručni³⁴ (koji su napisale i predstavile studentice uključene u aktivnosti Petog međunarodnog foruma studenata glazbene pedagogije na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Puli), a drugi znanstveni koji obuhvaća dvogodišnje a/r/tografsko istraživanje.³⁵

U daljnjem se tekstu prikazuje kvalitativno istraživanje provedeno početkom ak. god. 2018./2019. na Akademiji među studentima koji aktivno sudjeluju u aktivnostima opisanim u ovome poglavlju s ciljem osvještavanja načina kojim postojeći primjeri iz prakse Akademije pridonose razvoju kompetencija studenata kao aktivnih i odgovornih građana. Mišljenja studenata poslužiti će i kao temelj propitivanja pridonose li doista te aktivnosti civilnoj misiji akademije.

NACRT ISTRAŽIVANJA

PROBLEM I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Istraživanjem su se ispitivali stavovi studenata o nekim aspektima razvoja umjetničko-građanske pismenosti budućih glazbenika. Cilj istraživanja bio je utvrditi stanje nakon početne faze provedbe društveno angažiranih aktivnosti i uvidjeti perspektivu razvoja društvenog angažmana Akademije na temelju iskustava aktivnih sudionika u postojećim programima. Uz mapiranje *community music* aktivnosti Akademije prema iskustvima uključenih studenata, istraživanje je trebalo dati odgovore na sljedeća pitanja:

- 1) Na koji način ispitanici vide vlastiti profesionalni identitet i kakva je pozicija građanske dimenzije u njihovu razumijevanju? Na koji način promatraju svoju specifičnu ulogu u društvu?

---

34 Borovac; Lalić 2019.

35 Čorić 2019.

- 2) Razvija li Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu svoju civilnu misiju i, ako je odgovor potvrđan, na koji način?
- 3) Jesu li ispitanici svjesni civilnog potencijala *community music* programa u kojima sudjeluju na Akademiji?
- 4) Imaju li ispitanici sugestije za implementaciju *community music* aktivnosti unutar visokoškolskih kurikuluma?

UZORAK

Uzorak obuhvaćen istraživanjem čine studenti Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu koji su u ak. god. 2018./2019. bili aktivno uključeni u *community music* programe koji se na Akademiji provode u suradnji s lokalnim udrugama i/ili institucijama. Kako bi se mapirale aktivnosti i sakupila iskustva studenata, odabrana je kvalitativna metodologija istraživanja. Provedeni su intervjui sa sedam studenata³⁶ s četiriju različitih odsjeka (Odsjek za muzikologiju, Odsjek za pjevanje, jedan od instrumentalnih odsjeka i Odsjek za glazbenu pedagogiju). Ispitanici objedinjuju raspon od treće do pete godine studija. Razlog odabira kriterija uključenosti u *community music* programe pri Akademiji želja je da se što kvalitetnije zabilježe razmišljanja i promisle začetci ovakvih programa u hrvatskom glazbenom visokom školstvu, kako bi se, na temelju dobivenih stavova, sustavno zaključilo o izazovima koje organizacija i provedba takvih aktivnosti nosi, što može biti korisno i visokoškolskim nastavnicima koji razmišljaju o implementaciji ovakve vrste rada na svojim fakultetima, kao i onim studentima koji bi se htjeli priključiti ovakvim programima u budućnosti. Osim kriterija aktivne uključenosti u *community music* programe na Akademiji, zanimljivo je primijetiti da su dvoje od ukupno sedam ispitanika aktivno uključeni i u Studentski zbor Akademije, što pokazuje njihovu osviještenost o načinu funkcioniranja akademije kao institucije u cjelini, a tu perspektivu studenti koji nisu uključeni u takva tijela najčešće nemaju.

METODE I INSTRUMENTI

Za potrebe istraživanja odabrana je kvalitativna metodologija uz primjenu individualnog i grupnog polustrukturiranog intervjua, što je prvenstveno bilo motivirano potrebom za cjelovitijim i dubljim razumijevanjem istraživačke teme u specifičnom kontekstu, tj. u trenutku kad Akademija tek počinje uvoditi *community music* volonterske aktivnosti, koje formalno nisu vezane ni za jedan postojeći kolegij i koje okupljaju relativno mali broj studenata. Svi intervjui provedeni su tijekom dva mjeseca (studen i prosinac) 2018. godine u prostorijama Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu.

³⁶ Napomena: Kao što je prethodno već navedeno, u istraživačkom dijelu rada koristi se termin ispitanik/student za osobe obaju spolova kako bi se sačuvala anonimnost ispitanika/-ica.

Pitanja postavljena ispitanicima možemo grupirati u nekoliko cjelina: 1) profesionalni identitet u kontekstu djelovanja u zajednici; 2) *community music* u teoriji i praksi; 3) *community music* aktivnosti na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu i 4) civilna misija Muzičke akademije u Zagrebu. Podaci su obrađeni postupkom tematskog deskriptivnog kodiranja. Iako su pitanja izvorno bila podijeljena u četiri cjeline, prilikom obrade podataka i kodiranja dobivena je i nova, peta cjelina. Nova tema koja se istakla proširila je analizu na kompetencije koje studenti stječu aktivnim sudjelovanjem u društveno angažiranim aktivnostima na Akademiji, pa je to u nastavku, uz preliminarnu četiri kategorije koje objedinjuju zaključke, pojašnjeno u potpoglavlju pod naslovom „Skriveni kurikulum *community music* aktivnosti”.

REZULTATI I DISKUSIJA

PROFESIONALNI IDENTITET I DJELOVANJE U ZAJEDNICI

Pitanja vezana uz profesionalni identitet glazbenika i djelovanje u zajednici odnosila su se na kontekst u kojem oni djeluju, društvene grupe kojima je njihova djelatnost dostupna te motivaciju da vlastitom profesijom pridonese zajednici. Pritom je važno naglasiti da razumijevanje profesionalnog identiteta budućih glazbenika u kontekstu sve većih promjena koje zahvaćaju društvo u cjelini znači pogled u mogućnosti koje nude i formalno i neformalno glazbeno obrazovanje jer se većina studenata glazbe po završetku studija bavi nekim oblikom glazbeno-pedagoške djelatnosti.

Istraživanjem je ustanovljeno da su ispitanici svjesni postojanja brojnih mogućnosti, kao i ograničenja konteksta u kojem žive (područje postkomunističkih zemalja) u kojem su ljudi, vjerojatno pod utjecajem bivšeg političkog sustava, naučili razmišljati o svojem poslu kao sigurnom i dugoročnom rješenju. Kao mogućnosti profesionalnog djelovanja u zajednici navode: (glazbene) škole, (orkestralne) ansamble, koncertne dvorane, kulturne institucije, medije, kulturno-umjetnička društva, kulturni menadžment i *freelancing*. Među odgovorima na pitanja „Kako vidite vlastitu profesiju?; Gdje sve možete djelovati, u kojim kontekstima?; Konkretnije, je li vaša profesija vezana isključivo uz koncertne dvorane, različite vrste škola, i slično?”, primjećuje se mala razlika, ovisno o prirodi studijskog smjera koji ispitanik studira (izvođački, pedagoški, muzikološki), ali i svjesnost o postojanju zone sigurnosti koja mnogima još uvijek ne dopušta potpunu produktivnost u smislu ostvarivanja svih potencijala koje im inicijalno zanimanje nudi unutar zajednice. Muzikolozi kao zonu sigurnosti vide „istraživanja na institutu, objavljivanje radova u časopisima i pedagoški rad na akademiji”, iako smatraju da bi „muzikologija trebala biti nešto što je vezano uz svakodnevni život”. Glazbeni pedagozi također vide širinu spektra vlastitog zanimanja, ali smatraju kako se „ništa neće pružiti na dlanu” jer su „neke od tih profesija relativno nove i ne toliko privlačne kao posao u školi na neodređeno, koji je privlačan samo zbog sigurnosti koju pruža”.

Kad je riječ o dostupnosti svih oblika glazbeničke djelatnosti u društvu, ispitanici smatraju da bi oni u svojoj osnovi trebali biti dostupni svima. Ipak, svjesni su da se to događa samo jednim dijelom, i to zbog neinformiranosti i neosviještenosti samog kadra o mogućnostima profesionalnog djelovanja u zajednici. Glazbeni pedagozi navode kako je glazba u (osnovnim) školama dostupna svima, dok je širem auditoriju dostupna preko radijskih i televizijskih emisija. Muzikolozi idu korak dalje u percepciji svojeg profesionalnog djelovanja kao „društveno akcijskog participacijskog rada, koji bi stvarno mogao uključivati sve klase, sve ljude svih životnih dobi i obrazovanja”.

Ova razmišljanja povlače i pitanje društveno angažirane umjetnosti i publike kojoj se glazbenici obraćaju, tj. publike koja je zainteresirana za takav tip događanja. U tom je smislu zanimljiv odgovor na pitanje kome je umjetnost uopće dostupna, a koji pak implicira potrebu da glazbenici promisle koja je njihova ciljana publika, a zatim i o načinu na koji će joj se obratiti kako bi se ostvarila transformativna uloga.

„Ako se napravi nekakva društveno angažirana predstava, ili komad glazbe koji se izvodi, ili performans, što god, prvi ljudi koji će to doći vidjeti sa zanimanjem su ljudi koji se već slažu s vama jer im to potvrđuje zapravo njihovo mišljenje, jer im to možda daje nekakav materijal za njihov daljnji društveni angažman. Ali, jako je teško zapravo doprijeti do onih kojima je to stvarno potrebno i jako je teško naći način na koji se može doprijeti do tih ljudi jer jako često, ustvari, u većini slučajeva to se shvaća kao nekakav napad na ideologiju, na mišljenje i na samog čovjeka koji se pronalazi u toj skupini, stoga mislim da trebamo osmisliti načine kako doprijeti do [tih] ljudi.”

Iako svjesni potrebe za vlastitim proaktivnim angažmanom, ispitanici su itekako svjesni i ograničenja visokoškolskih kurikuluma na akademijama koji im nude gotovo nikakvo obrazovanje u području kreativnog poduzetništva, a tu činjenicu vide kao svojevrsnu „kočnicu” u svojem daljnjem bavljenju bilo čime što izlazi iz okvira formalnih institucija. Navode i da postoji „razlika između definicije onoga što je njihova struka u stvarnosti i onoga što bi njihova struka trebala biti po zvanju na diplomu i obrazovanju koje dobivaju”. Iz njihovih je iskaza jasno da imaju osobnu viziju profesionalne budućnosti utemeljenu na vlastitom angažmanu, primjerice u interdisciplinarnim projektima koji uključuju kazalište i film. Razvidno je da ih „iskustvo i znanje koje stječu na akademiji u projektima približava i kazalištu i filmu”, ali da im tržište ne daje prilike da to razviju kao buduće profesionalno usmjerenje pa se zato od njih očekuje da „diplomiraju, i onda službeno izaberu ili raditi u školi, ili svirati u orkestru”. U tom smislu, za slobodnjački rad kojem neki ispitanici teže, svjesni su da im je nužno kontinuirano cjeloživotno obrazovanje za nadgradnju onih vještina koje nisu stekli na Akademiji.

Unatoč svjesnosti o stanju na tržištu, očekivano je da su svi ispitanici složni kad je riječ o motivaciji za profesionalno djelovanje u zajednici. Na pitanje „Jeste li motivirani svojom profesijom pridonositi zajednici u kojoj živite i mislite li da je to uopće moguće?” svi su odgovorili potvrdno, ali komentari koje su davali

kao nadopunu odgovoru ovisili su o usmjerenju za koje se školuju. Primjerice, iz odgovora studenata Glazbene pedagogije vidi se osviještenost o utjecaju koji sama priroda te profesije ima na djecu i mlade u formalnom obrazovnom sustavu (gdje je glazba obvezan predmet u osnovnim školama i gimnazijama). Navode kako je utjecaj podjednako važan kako u formalnom, tako i u neformalnom obrazovanju. Formalno obrazovanje bi „za cilj trebalo imati odgoj samosvjesnih, potpunijih i sretnijih osoba i buduće publike, a ne robota koji znaju godinu Mozartova rođenja, dok se neformalnim obrazovanjem osim osjećaja zajedništva u izvođenju glazbe, uče i usvajaju i druge vještine kao što su javni nastupi i timski rad”. Navode kako „i jedno i drugo mogu ostaviti neizbrisiv trag, emociju. A to je upravo ono što ljudi pamte i što pokreće svijet”.

Među intervjuiranim studentima Glazbene pedagogije primjećuje se i intrinzična motivacija da vlastitim profesionalnim angažmanom ožive manje sredine gdje glazba praktički nije dostupna jer „baš u tim sredinama ima puno djece koja se možda ne žele baviti muzikom profesionalno, ali žele naučiti svirati neki instrument za sebe”. I studenti Muzikologije (usmjereni na etnomuzikologiju) duboko su motivirani vlastitom profesijom pridonositi zajednici u kojoj žive, a ta motivacija raste iz godine u godinu. Dok jedan ispitanik ističe da je „upravo to ono što ga drži na fakultetu”, uz napomenu da bi se preselio da takav utjecaj nije moguć, drugi ispitanik govori o potrebi za organiziranjem konkretnih aktivnosti poput glazbenih radionica u romskim naseljima, odnosno s „marginaliziranim društvima koja bi se integrirala na neki način putem glazbe u centar grada”.

Studij instrumenta ponešto se razlikuje od studija Glazbene pedagogije i Muzikologije, prvenstveno po usmjerenosti na sviranje kao vještinu, a samim time i budućnost koja uključuje reproduciranje glazbenih djela u kontekstu solističkih nastupa ili orkestralnog muziciranja, ali i pedagogije koja se odnosi uglavnom na individualnu nastavu. Ispitanici svoj „zadatak da odsviraju zapisano djelo, da budu vješti u tome i da sjede na pozornici pred publikom proširuju na društveni angažman” za koji su važna „motivacija, poznanstva i znanja koja stječu tijekom studija”. U tom smislu, motiviranost ispitanika za odgovorno djelovanje u zajednici „nije ograničena na okvire njihove profesije”.

Iz svega navedenog proizlazi da ispitanici jasno razumiju vlastiti profesionalni identitet kao višedimenzionalni koncept koji im nudi djelovanje u različitim sferama društva. Građansku dimenziju tog identiteta smatraju važnom i motivirani su pridonositi zajednici nakon inicijalnog obrazovanja usprkos tome što tijekom fakultetskog obrazovanja nisu stekli znanja i vještine potrebne za civilni angažman. Time ograničenja u obliku predrasuda o vlastitim profesijama, koja dolaze iz same struke i kulture u kojoj žive, kao i manjkavosti tržišta i samog visokoškolskog kurikulumu na akademiji, predstavljaju ozbiljan izazov za buduće promišljanje visokoškolskoga umjetničkog sustava.

COMMUNITY MUSIC U TEORIJI I PRAKSI

Community music, kao jedno od novih i rastućih područja u glazbenoj pedagogiji, konceptualno je i terminološki u Hrvatskoj još uvijek nepoznato, stoga je bilo važno provjeriti razumiju li ispitanici o čemu je riječ. Osim razumijevanja pojma, pitanje koje im je postavljeno bilo je vezano i uz način uvođenja *community music* aktivnosti na Akademiju.

Provedeno istraživanje pokazalo je i da je jedan dio intervjuja imao edukativan moment za sve ispitanike jer oni ili uopće nisu čuli za pojam *community music*, ili pak ako i jesu, to je bilo u kontekstu *community music* aktivnosti na Akademiji u koje su aktivno uključeni.³⁷ Zanimljivo je da navode kako su se ozbiljnije terminološki upoznali s pojmom tek kad su radionice „odlučili predstaviti” jer je tada sve „počelo dobivati neke etikete”. Iako predstavljanje radionica i pisanje stručnih radova nije bilo u planu kada su se radionice počele provoditi, ispitanici su svjesni važnosti dijeljenja primjera dobre prakse jer je „cijeli taj koncept u Hrvatskoj još uvijek nepoznat”, ali ipak navode kako su oni „imali druge, osobne razloge sudjelovati u aktivnostima”, koji nemaju veze s pokazivanjem u javnosti. Istraživanje i učenje o samome pojmu dovelo ih je do saznanja da u inozemstvu postoje odlični primjeri dobre prakse „koje mogu posuditi” ako se dovoljno dobro informiraju.

Dva ispitanika navode da su čuli za pojam *community music* na predavanju (jedan na kolegiju Uvod u muzikologiju, a drugi na jednoj konferenciji). U pokušajima da opišu što bi taj pojam značio, ispitanici spominju različite participativne oblike približavanja glazbe ljudima, sa čitavim rasponom aktivnosti, od „glazbovanja” svih vrsta (u značenju pojma *musicking*), preko istraživanja (navode primjer brazilskog etnomuzikologa Samuela Araujoa koji u zajednici provodi participativna akcijska istraživanja uključujući osobe koje nisu akademski obrazovane kao koautore znanstvenih radova), pa do glazbenog aktivizma i interdisciplinarnih poveznica (forum-kazalište). Svi ispitanici u potpitanjima o tom pojmu zaključuju da je *community music* vezan uz volontiranje, marginalizirane skupine u društvu, kao i to da nije vezan isključivo uz klasičnu glazbu jer je „do ljudi teško doprijeti prvo i isključivo s klasičnom glazbom”. Navode i kako je riječ o „inicijativi kojom se potiče razvoj zajednice i društva kroz glazbeno djelovanje”.

Na pitanje „Što mislite o integraciji *community music* programa na muzičkim akademijama?”, ispitanici izražavaju pozitivan stav o integraciji jer smatraju da bi takve aktivnosti na neki način „probudile” studente. Također, oni dijele studente akademija na one inertne, koji studiraju isključivo u okvirima onoga što se od njih traži (ili što im je plaćeno s obzirom na angažman), kao i na one motivirane,

³⁷ Jedan ispitanik tek po objašnjenju pojma i sâm zaključuje kako je sudjelovao u *community music* aktivnostima koje provodi kompozitor Nigel Osborne u sklopu Teatra Ulysses, dok je većina ispitanika razjašnjenjem samog pojma shvatila da su i sami dio takvih aktivnosti na Akademiji.

kojima su i sami okruženi. Navode i da na početku provođenja ovakvih aktivnosti na Akademiji vjerojatno ne bi bio uključen velik broj studenata, ali bi i mala grupa „stvorila neku bazu”. Integracija ovakvih aktivnosti u programe akademija „potaknula bi (studente) na šire razmišljanje i veći angažman oko sebe samih i zatim oko društva”. Osim toga, aktivnosti bi „studentima mogle pružiti nove ideje vezane za vlastitu profesiju i potrebe društva, ali bi razvijale i građanske kompetencije volontiranjem”. Činjenicu da studenti muzičkih akademija nemaju praksu volontiranja jedan ispitanik objašnjava napomenom da su u srednjoj školi, „kad većina inače krene s volontiranjem, glazbenici zaokupljeni s dvije škole, trideset predmeta, dva orkestra, životom, zborom i vježbanjem. Kasnije kad krene faks, lakše se držati ustaljenih, provjerenih metoda. I tako studenti akademija nerijetko imaju svojevrsni kompleks ‘boga’ pa niti ne vide dalje od onoga što rade te kao takvi i diplomiraju.”

Na pitanje o tome koji bi način uvođenja ovakve aktivnosti u visokoškolsko obrazovanje bio učinkovit, ispitanici smatraju da bi izborni kolegij na akademiji bio dobro rješenje jer bi „dao studentima strukturu, konkretnu obvezu, sigurnost i stalan angažman”. To bi im omogućilo da promišljaju vlastitu društveno angažiranu umjetničku praksu, što bi u konačnici moglo dovesti do toga i da se više društveno angažiraju i nakon studija, što naposljetku „ovisi od čovjeka do čovjeka”.

COMMUNITY MUSIC AKTIVNOSTI NA MUZIČKOJ AKADEMIJI SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Community music projekti na Akademiji potaknuti su od strane vanjskih institucija (udruga, bolnica) te entuzijastičnih studenata i njihovih nastavnika. Već se u samom opisu aktivnosti logično nameću pitanja kakvu vidljivost imaju na samoj Akademiji i što se može učiniti kako bi ih Akademija potaknula (bez upita ‘izvana’)? Promišljanja ispitanika istraživanja, koji su zamoljeni da se ukratko osvrnu na aktivnosti, samo će djelomično odgovoriti na ova pitanja.

„MUZIKE U KLINIKE” (MUK)

Inicijativu „Muzike u klinike” ispitanici opisuju kao značajno i transformativno iskustvo kako za one koji je izvode, tako i za one kojima je namijenjena. Opisujući je kao „nešto što se dokazalo tek nakon što se počelo održavati”, ispitanici navode izazove njezine provedbe u organizacijskom smislu: kako pronaći studente zainteresirane za sviranje u klinikama, kako uspostaviti kontinuitet dolaska u klinike (idealno dva puta mjesečno, ali gotovo nedostižno), kako balansirati između potreba i odnosa glazbenika, pacijenata i osoblja, materijalnih uvjeta, logistike (Akademija ne organizira i ne plaća prijevoz instrumenta, izuzev što je jedan pijanino konačno trajno preseljen s fakulteta u bolnicu) i slično. Za studente koji žele svirati, kažu, postoji otvoreni poziv, ali u praksi se to uvijek svede na nekoliko studenata koji kontinuirano dolaze. Pritom ispitanici naglašavaju kako

na Akademiji prevladava elitističko razmišljanje o tome kako od ovakvih nastupa nema značajne koristi i važnosti za one koji sviraju, što se apsolutno kosi sa stavom onih koji se time bave. Navode kako imaju „pet do šest studenata koji redovito sviraju jer im je to iz privatnih ili društvenih razloga jako lijep poticaj”. Iskustvo sviranja u bolnici vide kao značajno iskustvo kako za pacijente, tako i za njih same kao izvođače:

„Mislim da je to idealan način za riješiti se nekakve treme i stigme te profesionalnosti i aristokracije klasične glazbe. Mi smo zapravo jedna elitna skupina za elitne ljude po nekakvoj definiciji..., a mislim da to ne trebamo biti jer zapravo ljudima jako otvori oči situacija kad dođu u bolnicu nekome tko ima puno većih problema u životu od toga ‘je li navjezba ili nije’ i kad mu uljepšaju dan.”

Zanimljivo je da i oni studenti koji su i sami nastupili ne shvaćaju u potpunosti što je puni potencijal inicijative i gdje je zapravo granica između standardnog nastupa i nastupa u prostoru bolnice, i to ne samo zato što publika u ovom kontekstu možda ne može ustati iz kreveta i doći poslušati nastup, već i zato što sami nisu osvijestili da im publika nisu samo bolnički pacijenti, već je to i bolničko osoblje kojemu je potrebna takva vrsta predaha. Na tragu toga, u organizacijskom smislu, ispitanici naglašavaju kako izvođači često prije odlaska u bolnicu postavljaju pitanja o tome što treba odjenuti, koliko će ljudi biti u publici, hoće li stići prosvirati svoj program (to im je često najvažnije) i slično, što organizatore nerijetko stavlja u vrlo neugodnu poziciju, iako na kraju gotovo uvijek studenti budu oduševljeni iskustvom. Zato studenti koji organiziraju odlaske u bolnicu navode kako često imaju tremu jer im je to „uvijek rizik” pa se svaki put iznova pitaju hoće li kolege izvođači doći u bolnicu „i osjetiti tu nekakav ‘povrat novca’ koji su uložili i vratiti se, odnosno, biti zadovoljni s tim iz pravih razloga”. Svjesnost o tome i pripremljenost na to da samo iskustvo nastupa na mjestu poput Klinike za tumore možda i neće biti ugodno, neprocjenjivo je znanje koje se dobiva iz svakog ovakvog susreta. Ispitanici navode kako su se jednom prilikom pacijenti požalili da im je izvedba na hodniku „preglasna” i da ih „ometa”, tj. da „ne žele to”. Ono čemu takve situacije uče studente je da je ovakav tip angažmana „plemenit i hvalevrijedan, ali kako to na kraju bude, ovisi o ljudima te ovisi od dana do dana”. U tom smislu, ispitanici navode da treba biti svjestan da u Klinici pacijenti prolaze kemoterapije, nakon čega se često loše osjećaju.

ANSAMBL „HARMONIJA DISONANCE”

Stavovi ispitanika vezani uz ansambl „Harmonija disonance” uglavnom su pozitivni. Inicijativu opisuju izrazima „predivno, obožavam ih, genijalno je, inovativno, drugačije, trebalo bi više ovakvih projekata biti na Akademiji” i „mogao bih ih slušati cijeli dan”, unatoč tome što samo jedan ispitanik aktivno sudjeluje u Ansamblu. Kao jedinu zamjerku Ansamblu navode činjenicu da se nije bilo moguće uključiti nakon početnog okupljanja, što se promijenilo od ak. god. 2019./2020. uvođenjem kolegija Ansambl tradicijske glazbe. Ono što ispitanici

navode kao vrijedno je to što Ansambl „približava tradicijsku glazbu visokim institucijama i dvoranama koje su obično rezervirane samo za ‘ozbiljnu’ glazbu”. Smatraju da je dobro što Ansambl „za početak educira ljude iz akademskih krugova” o tradicijskoj glazbi jer „puno ljudi s neakvim podsmijehom i s visoka gleda na tradicijsku kulturu” jer im je „to sve jako smiješno i čudno”, što uglavnom „dolazi iz neznanja”. Utjecaj na razmišljanje ljudi s Akademije (a tek onda publike) potkrepljuju i komentari pojedinih koncerata koje je Ansambl održao i suradnje s Jazz ansamblom Akademije, što pokazuje potencijalno transformativni utjecaj koji ansambl „Harmonija disonance” ima na samu Akademiju. Tako je prvi koncert Ansambla, na kojem su osim članica pjevali i pučki pjevači od kojih su one i učile napjeve na terenu, čak i za neke studente Muzikologije, koji u sklopu studija obvezno slušaju etnomuzikološke kolegije, bilo transformativno iskustvo. Jedan ispitanik-muzikolog opisuje da mu je upravo taj koncert na Akademiji „stvarno promijenio život” jer prije toga „nije baš podnosio tradicijsku glazbu”, dok drugi ide korak dalje, komentirajući inicijativu na razini društva i naglašavajući njezino edukativno značenje u smislu „borbe protiv nekih stigmati”, odnosno prenošenja tradicije i znanja koje će razbiti neke uvriježene društvene konotacije vezane za tradicijsku glazbu i nacionalizam.

„NOTE LJUBAVI”

Priča o aktivnosti „Note ljubavi” vidljivost na Akademiji dobila je u trenutku kada je jedna od pripremljenih priča predstavljena na samom fakultetu u sklopu aktivnosti „Buba u uhu”, neposredno nakon što je program nagrađen Rektorovom nagradom u kategoriji za društveno koristan rad u akademskoj i široj zajednici. Iskustvo slušanja izvedbe priče sa zatvorenim očima jedan je ispitanik, koji inače ne sudjeluje u programu, opisao na sljedeći način:

„Mislim, to nije sada neka revolucionarna ideja u teoriji, ali za ove prostore je to apsolutno ne nevideno, ali rijetko viđeno. S obzirom na to da smo mi bili ta publika, nakratko smo bili djeca, pa mi je dojam bio još veći. Nisam se baš mogao u potpunosti staviti u kožu te djece, ali kad smo žmirili bilo mi je ‘ajme’... Što to mora tek predstavljati toj djeci kad dobiju nekakav stereo zvuk?”

Stavljanje publike na Akademiji u ulogu slijepih slušača priče pokušaj je približavanja izvornom kontekstu u kojem se radionice odvijaju, kako bi se što više dočarala svrha radionica, ali i kako bi se potaklo publiku na kritičko razmišljanje. Izvedba održana u tu svrhu pred zainteresiranim studentima i nastavnicima donijela je programu i nove izvođače, ali i kvalitetnu povratnu informaciju o različitim elementima izvedbe iz pozicije slušatelja-stručnjaka. Ono što se može zaključiti na temelju dosadašnjeg rada je da sudjelovanje u izvedbi priče – bilo kao izvođač, bilo kao slušatelj – ima određeni transformativni učinak na sve sudionike, što potvrđuje stav jednog ispitanika koji navodi da su radionice „vrlo društveno korisne, ne samo za slijepu djecu, već i za svakog od nas koji radimo taj program za njih”.

CIVILNA MISIJA MUZIČKE AKADEMIJE U ZAGREBU

Po pitanju civilne misije Akademije ispitanici izražavaju izrazito kritički stav, što je posebno vidljivo u osvrtima na velike umjetničko-znanstvene projekte. Pitanja koja su im postavljena odnosila su se na vidljivost i značaj umjetničko-znanstvenih projekata te društveno angažiranih aktivnosti na Akademiji i u lokalnoj zajednici, kao i na partnerstva u interdisciplinarnim umjetničko-znanstvenim projektima. Iako smatraju da bi akademija kao takva trebala imati i njegovati civilnu misiju „zbog društvenog razvoja”, kao i to da se zagrebačka Akademija organizacijom navedenih aktivnosti pokrenula u tom smjeru, ispitanici su skeptični prema namjeri s kojom su te aktivnosti ostvarene, tj. smatraju da te aktivnosti nisu organizirane s navedenim ciljem. Iako svjesni da su aktivnosti „započele inicijativom osoba s Akademije”, navode kako im se čini da institucija ne prepozna njihovu važnost.

Jedan ispitanik smatra da Akademija uopće ne ostvaruje civilnu misiju, pritom otvarajući goruće pitanje nove zgrade zbog koje je u posljednjih nekoliko godina institucija i najprisutnija u javnosti. Smatra da bi trebalo postaviti i pitanje prosječnom građaninu „s ulice i pitati ga na koji je način Muzička akademija ikad bila dio njegovog života” odnosno kakav odnos uopće ima s njom, osim činjenice da prolazi pokraj nje i osvrće se na izgled nove zgrade. Je li Akademija kao ustanova otvorena građanima? Ispitanici, i sami svjesni da akademija nije zgrada, nego su ponajprije ljudi ti koji čine instituciju, ističu da veliki umjetničko-znanstveni projekti, poput „Religiofonije” i „Musice mundane”, koji uključuju zajednički rad nekoliko zagrebačkih akademija, „nikad nisu bili društveno korisni niti su uključivali lokalnu zajednicu. Jedina korist (i to je svakako veliki plus) je suradnja među akademijama.” Zanimljivo je i da među studentima postoji svijest da su manji *community music* projekti, poput „Nota ljubavi” i „Muzike u klinike”, rezultat truda studenata i pojedinih nastavnika s Akademije, koji iz entuzijazma pokreću ovakve aktivnosti, iako se sve to u realizaciji civilne misije u globalu zapravo gubi jer nema zajedničke svijesti o potrebi za društvenim angažmanom. Osim naglašavanja nedostatka zajedničke svijesti o ovim temama na razini Akademije, iz odgovora ispitanika otvorilo se i pitanje kvalitete komunikacije na Akademiji o ovim temama.

„Općenito imam dojam da je naša akademija rascjepkana na 658 000 dijelova i da nitko ni s kim ne komunicira, da na jako puno razina jedni druge osuđujemo i stvaramo neke predrasude i stereotipe što je zapravo jako glupo i bez veze, [...] [mislim] da bi prvenstveno i od samih profesora trebalo krenuti, pa onda i od samih studenata da se svi međusobno povežemo više pa bi to onda možda profunkcioniralo na nekoj višoj razini, a ovako sve ostaje na pojedincima i entuzijastima.”

Još je zanimljiviji stav ispitanika o umjetničko-znanstvenim projektima, poput gore navedenih projekata „Religiofonija” i „Musica mundana”. Oni smatraju kako projekti Akademije „nikad nisu bili društveno korisni niti su uključivali lokalnu zajednicu. Jedina korist (i to je svakako veliki plus) je suradnja među akademijama.” Ipak, kada se postavi pitanje o interdisciplinarnosti projekata i suradnji među akademijama, ispitanici izražavaju vrlo kritičan stav, smatrajući

da se zbog pritiska rokova, što za sobom povlači i tempo rada, sama bit projekata uopće ne ostvaruje. Navode kako se „na takvim projektima dosta površno radi” te se ne stigne ući u dubinu jer je „sve usmjereno na čitanje nota”.

Brzina rada i usmjerenost na to da se u što kraćem roku pripremi kvalitetna izvedba u samom procesu rada, prema riječima ispitanika, ne omogućuje studentima umjetničkih akademija da se međusobno upoznaju i doista surađuju i povezuju u samom procesu rada. Navode da se susreću na zadnjim probama „samo u istoj prostoriji”, primjerice, na probi kostima prije predstave, ali „nikada se ne upoznaju, druže” i među njima „nije uspostavljen kontakt”. Po tom se pitanju izdvaja jedno od objašnjenja koje „odrađivanje projekata *pro forma*” gdje je sve „unaprijed određeno” smatra odličnom prilikom za stvaranje kontakata i suradnje među nastavnicima, ali studente vidi kao „komadiće slagalice koji se stave tu na mjesto” da bi nastavnici imali „svoj *Gesamtkunstwerk*”. Iako su u osnovi takvi projekti odlična ideja, studenti ih često gledaju kao „dodatnu obvezu” i „dodatni pritisak”, dok bi po njima bolje rješenje bilo da ih se slobodnije i više angažira s ciljem da se upravo oni međusobno povežu i pokažu (a ne nastavnici). Međutim, čini se da postoji još jedan cilj provođenja ovakvih projekata, koji je bitniji upravi Akademije nego studentima, a to je da ih „vide Grad, Ministarstvo i Sveučilište”. Iako se slažu da je i to jako važno, smatraju da će „veći utjecaj na Sveučilište i sveučilišni duh imati ako se studenti skupe i naprave nešto sami, kao što Studentski zbor Sveučilišta svake godine organizira famozni *SCool Fest*”.

I predavanja organizirana od strane Akademije, namijenjena studentima, zaposlenicima ustanove, ali i zainteresiranom građanstvu, podliježu kritičkom stavu ispitanika. U njihovim se odgovorima može primijetiti da oni nisu do kraja upoznati s ciljem i svrhom predavanja, dok neki od njih ni ne znaju da ona postoje. Smatraju da njihovi kolege nisu motivirani dolaziti na predavanja jer su organizirana najčešće u vrijeme njihovih probi za izvedbu. Pored toga, dovode u pitanje i samo oglašavanje koje je limitirano na *Facebook* stranicu Akademije i nekoliko plakata na samom fakultetu, što svakako utječe i na strukturu publike. Iako dosadašnja iskustva pokazuju da su predavanja organizirana u sklopu projekta „Religiofonija” bila doista dobro posjećena, za razliku od onih u okviru projekta „Musica mundana”, činjenica da je pitanje religija vjerojatno privlačilo više zainteresirane publike od tema vezanih uz svemir je donekle razumljiva, ako se uzme u obzir da su predavači na projektu „Religiofonija” bili predstavnici različitih religija koji inače cirkuliraju u velikom krugu ljudi pa je tim više značajniji odaziv publike bio i očekivan.

SKRIVENI KURIKULUM *COMMUNITY MUSIC* AKTIVNOSTI

Manji društveno angažirani projekti opisani u ovome radu pokrenuti od strane pojedinih nastavnika i/ili studenata, u odnosu na velike akademske umjetničko-znanstvene projekte, poučili su uključene studente mnogočemu. Ispitanicima je postavljeno pitanje „Čemu Vas sudjelovanje u društveno angažiranim projektima na Akademiji uči, što nije pak glazba sama, a vezano je za Vaš profesionalni i privatni razvoj?“. Svim odgovorima ispitanika zajedničko je to da ih je sudjelovanje u društveno angažiranim aktivnostima „otvorilo“ prema različitostima, međusobno jedne prema drugima, kao i prema novim mogućnostima djelovanja. Osim podizanja svijesti prema potrebama drugih i drugačijih, ispitanici su naveli i brojne druge generičke kompetencije, poput timskog rada, interpersonalnih vještina, organizacijskih i poduzetničkih vještina i slično. Posebno je zanimljivo razmišljanje jednog studenta koje pokazuje koliko je kontinuirano sudjelovanje u programu „Muzike u klinike“ transformiralo njegovo vlastito razmišljanje o utjecaju glazbe na publiku i čovjeka općenito, o čemu se zapravo vrlo rijetko razgovara s budućim glazbenicima koji tijekom akademskog obrazovanja najveći dio fokusa stavljaju ipak na tehniku sviranja i zahtjeve struke. Na temelju zaključka kojeg je donio promatrajući doktore i sestre u žurbi na bolničkim hodnicima, navodi kako je naučio da „glazba kao primijenjena struka ima na neki način puno veći psihološki utjecaj na ljude“ nego doživljaj glazbe u koncertnoj dvorani.

O mogućem transformativnom utjecaju društveno angažiranih aktivnosti na osobu koja te aktivnosti provodi, jedan ispitanik navodi kako održavanje jedne radionice s, primjerice, imigrantima „nužno ne znači da ćemo mi mjesec dana nakon što smo odradili tu jednu radionicu i dalje osjećati nekakav strah ukoliko vidimo da se neka osoba ‘te i te’ boje kože, ‘takvog i takvog’ izgleda, ‘takvog i takvog’ jezika približava nama“. Međutim, na samoj radionici će ponašanje ipak biti drugačije, što čini vrijedan iskorak s obzirom na to da se teško riješiti „nečega što je zapravo usađeno i naučeno putem medija“. U tom je smislu važno osvijestiti to „da bi istinski napravili nekakvu promjenu u sebi, da bi nekakvim drugim očima gledali na predrasude o marginaliziranim pojedincima i skupinama, dubinski bismo morali ući u to“, za što nije dovoljan jednokratni kontakt s ljudima, već kontinuirano, promišljeno i odgovorno djelovanje. Svijest o važnosti kontinuiteta provođenja društveno angažiranih aktivnosti i konstantnog izlaganja nepoznatim i mijenjajućim kontekstima koje nas ‘izbacuju’ iz zone komfora, put je prema istinskom osnaživanju budućih profesionalaca. U konačnici, prema riječima jednog ispitanika, „takvi bi projekti trebali postati svakodnevnica svakog čovjeka“.

ZAKLJUČAK

Istraživanje provedeno nakon početne faze razvoja društveno angažiranih aktivnosti na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu, među studentima aktivno uključenima u različite vidove organizacije i izvedbe, prvi je korak k osvještavanju pitanja vizije i misije akademije kao vodeće visokoškolske kulturno-obrazovne institucije, kao i onog dijela njezine misije koja bi trebala biti usko vezana uz aktivno djelovanje u zajednici. Rezultati ovog istraživanja jasno pokazuju da Akademija još uvijek nije usmjerena u pravcu razvijanja vlastite civilne misije u pravom smislu značenja tog pojma, s obzirom na to da svijest o važnosti društvenog angažmana akademije postoji tek kod nekolicine studenata i nastavnika entuzijasta. Iako se organizacijom i provedbom većih znanstveno-umjetničkih projekata u nekim segmentima (poput popratnog niza otvorenih predavanja) prepoznaje potreba za otvaranjem k zajednici, u samoj se pripremi i oglašavanju događaja podbacuje jer se stavlja naglasak na tehničku pripremu izvedbe koja se najčešće radi u vrlo tijesnom vremenskom okviru. Na predavanja, tako, ne dolaze niti studenti, ponajviše zbog svakodnevnih višesatnih proba u tjednu prije izvedbe koje su najčešće u vrijeme tih predavanja, a ne dolaze ni građani, što zbog slabog oglašavanja što zbog vjerojatno i nekih drugih razloga koje bi trebalo ubuduće ispitati. Nadalje, Akademija ne provodi sustavna istraživanja potreba publike i studenata, kao ni praćenja procesa međuakademske suradnje na velikim projektima u sklopu kojih se već dugi niz godina uspješno izvode glazbeno-scenska djela. Ovo istraživanje pokazuje određeno nezadovoljstvo ispitanika velikim projektima s aspekta samog procesa rada, kojem, prema njihovim riječima, nedostaje istinskog kontakta i suradnje koji bi vodili k novoj razini kvalitete prijenosa i razmjene vještina i znanja te stvaranju boljih međuljudskih odnosa.

Čini se da se kontakt i transformativno iskustvo događaju u manjim i neformalnijim društveno angažiranim programima, koji nažalost još uvijek ostaju na organizaciji i izvedbi entuzijastičnih pojedinaca. Svjesni široke uloge u zajednici koju im njihova profesija omogućuje, kao i stalno mijenjajućeg konteksta njihovog djelovanja, oni smatraju da bi Akademija trebala imati civilnu misiju. Manji *community music* projekti, prema stavovima ispitanika, imaju svojih prednosti i mana, no sami po sebi čine veliki iskorak u otvaranju budućih glazbenika prema zajednici, što je za mnoge od njih izlazak iz zone udobnosti, ali i promjena mentalnog sklopa u osobnom i profesionalnom smislu. Sugestije ispitanika o implementaciji ovakvih programa u visokoškolski kurikulum u budućnosti odnose se i dalje na mogućnost izbora u uključivanju u aktivnosti tog tipa, bilo putem izbornog kolegija, bilo provedbom aktivnosti unutar Akademije bez formalnog konteksta (kao i dosad), ali možda i više na važnost podizanja svijesti studenata i nastavnika o postojanju ovakvog oblika angažmana, kakvog sami najčešće nisu ni svjesni zbog usmjerenosti studija primarno na tehničku izvrsnost.

Sukladno tome, zaključna misao koja podupire tezu da studentima muzičkih akademija treba dati priliku i prostor za kreativno izražavanje i djelovanje u zajednici, vjerno pokazuje i teza jednog ispitanika koji smatra „da treba pustiti studente da budu slobodni i da rade ono što vole na način na koji vole i da u konačnici dijele nešto s drugima – jer, kada dijelimo nešto onda ‘nešto’ nastaje, a kada se zatvaramo onda se nekako sve gasi i vraćamo se u stare, određene društvene okvire”. Upravo je to poziv svim studentima i njihovim nastavnicima na akademijama da izađu izvan okvira akademije kao zgrade i ozvuče prostore svakodnevnog života u zajednici.

LITERATURA

- ***. 2017. Ansambl „Harmonija disonance”. U: Vuković, Jelena (ur.). *Harmonija disonance: tragom tradicijskih pjevanja*, programska knjižica. Zagreb: Intergrafika TTŽ d. o. o. 6-7. (https://www.lisinski.hr/media/publications/LISINSKI_2017_11_04_Harmonija_disonance_Prog_knjzica_05_y7DRF4e.pdf, pristup 10. 10. 2019.).
- Baketa, Nikola; Ćulum, Bojana. 2015. *Građanski odgoj i obrazovanje u kontekstu visokoškolskog obrazovanja: Politike, praksa i izazovi europskog i nacionalnog visokoškolskog prostora*. Zagreb: Centar za mirovne studije, Kuća ljudskih prava.
- Borovac, Mirta; Lalić, Barbara. 2019. Note ljubavi: učenje zalaganjem u zajednici kroz community music praksu. U: Drandić, Dijana; Andrijević, Tena (ur.). *Kompetencije studenata glazbene pedagogije – teorijski i praktični aspekti: zbornik radova studenata s Petog međunarodnog simpozija studenata glazbene pedagogije*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. 44-52.
- Cikojević, Dalibor. 2019. Izvještajni bilten za dekanski mandat 2013. – 2019. Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb: Muzička akademija.
- Čorić, Ana. 2019. Developing Community Music Activities in Higher Education System: Working on Sounded Stories. *The Journal of Music Education of the Academy of Music in Ljubljana (Mostovi med formalnim in neformalnim glazbenim izobražavanjem)*, 31. 17-36.
- Ćulum, Bojana; Ledić, Jasminka. 2010. Učenje zalaganjem u zajednici – integracija visokoškolske nastave i zajednice u procesu obrazovanja društveno odgovornih i aktivnih građana. *Revija za socijalnu politiku*, 17, 1. 71-88.
- Ćulum, Bojana; Ledić, Jasminka. 2011. *Sveučilišni nastavnici i civilna misija sveučilišta*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Elliott, David J. 1995. *Music matters: A new philosophy of music education*. New York: Oxford University Press.
- Elliott, David J.; Silverman, Marissa; Bowman, Wayne D. 2016. *Artistic Citizenship: Artistry, Social Responsibility, and Ethical Praxis*. New York: Oxford University Press.
- Fung, Dilly. 2017. *A Connected Curriculum for Higher Education*. London: UCL Press.
- Gaunt, Helena; Westerlund, Heidi (ur.). 2013. *Collaborative Learning in Higher Music Education*. Surrey, Burlington: Ashgate.
- Hess, Juliet. 2019. *Music Education for Social Change: Constructing an Activist Music Education*. New York: Routledge.
- Higgins, Lee. 2012a. *Community Music In Theory and In Practice*. USA, UK: Oxford University Press, Inc.

- Higgins, Lee. 2012b. The Community within Community Music. U: McPherson, Gary E.; Welch, Graham H. (ur.). *The Oxford Handbook of Music Education*, sv. 2. New York: Oxford University Press. 104-119.
- Hildén, Kaarlo; Ardila-Mantilla, Natalia; Bolliger, Thomas; Francois, Jean-Charles; Lennon, Mary; Reed, Geoffrey; Stolte, Tine; Stone, Terrell. 2010. *Instrumental and vocal teacher education: European perspectives. Polifonia working group for instrumental and vocal music teacher training*. Amsterdam: AEC Publications. (<https://www.aec-music.eu/userfiles/File/aec-handbook-instrumental-vocal-teacher-education-european-perspectives-en.pdf>, pristup 15. 9. 2020.).
- Koopman, Constantijn. 2007. Community music as music education: on the educational potential of community music. *International Journal of Music Education*, 25, 2. 151-164.
- Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu. 2019. Opis izmjena i dopuna preddiplomskih, diplomskih i integriranih preddiplomskih i diplomskih studijskih programa. Zagreb: Muzička akademija Sveučilišta u Zagrebu.
- Polisi, Joseph W. 2016. *The Artist as Citizen*, prerađeno izdanje. USA: Amadeus Press.
- Revell Barrett, J. 2016. Adopting an Interdisciplinary Approach to General Music. U: Abril, Carlos R.; Gault, Brent M. (ur.). *Teaching General Music: Approaches, Issues, and Viewpoints*. New York: Oxford University Press. 168-182.
- Schmidt-Campbell, Mary; Martin, Randy. 2006. *Artistic Citizenship: A Public Voice for the Arts*. New York, London: Routledge.
- Silverman, Marissa. 2005. Community music? Reflections on the concept. *International Journal of Community Music*, 3. 1-19.
- Sklad, Marcin; Friedman, John; Park, Eri; Oomen, Barbara. 2016. "Going Global": a qualitative and quantitative analysis of global citizenship education at a Dutch liberal arts and sciences college. *International Journal of Higher Education Research*, 72, 3. 323-340.
- Small, Christopher. 1998. *Musicking: The Meanings of Performing and Listening*. Middletown: Wesleyan University Press.
- Tregear, Peter; Johansen, Geir; Jørgensen, Harold; Sloboda, John; Tolve, Helena; Wistreich, Richard. 2016. Conservatoires in the society: Institutional challenges and possibilities for change. *Arts and Humanities in Higher Education*, 15, 3-4. 276-292.
- UNESCO. 1998. World Declaration on Higher education for the Twenty-first Century: Vision and Action. Paris: UNESCO.
- UNESCO. 2006. Smjernice za umjetnički odgoj. Oblikovanje stvaralačkih mogućnosti za 21. stoljeće. Lisabon: UNESCO.
- UNESCO. 2010. Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education. Seoul: UNESCO.

INTERNETSKE STRANICE

- Harmony of Dissonance: Traces of Croatian Traditional Singing. Navona Records. (https://www.youtube.com/watch?v=tYSC5yRy8Ss&list=OLAK5uy_lhpkLdU-TaFSVQyAB_fPJ7CkonPlkxwQ, pristup 15. 9. 2019.).
- Službena mrežna stranica Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu. (<http://www.muza.unizg.hr/o-muzickoj-akademiji/>, pristup 22. 11. 2019.).
- https://www.facebook.com/pg/muzikeuklinike/about/?ref=page_internal, pristup 13. 8. 2019.

ISSN 1330-1128 (Tisak) • ISSN 2584-4059 (Online)

UDK: 78+39(497.58) • CODEN: BAGLEC

BAŠČINSKI

JUŽNOHRVATSKI ETNOMUZIKOLOŠKI GODIŠNJAK • ETHNOMUSICOLOGICAL YEARBOOK OF SOUTHERN CROATIA

GLASI

● GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF

● MIRJANA SIRIŠČEVIĆ

● GOST UREDNIK / GUEST EDITOR

● JELICA VALJALO KAPORELO

● KNJIGA 15

● SPLIT

● 2020.